

ve cüz'î varlıkların birbiriyle ilişkisi ortaya konulmakta ve bütün bir varlık alanı kavramlar düzeni içerisinde anlamlı kılınmaktadır (ayrıca bk. CÜZ'Î).

Filozofların küllîlerle ilgili görüşlerine karşı en ciddi eleştiri Takıyyüddin İbn Teymiyye'den gelmiştir. İbn Teymiyye, nominalist bir yaklaşımla küllî kavramının sadece zihnin bir tasarımı olup ontolojik bir gerçekliğinin bulunmadığını, gerçek varlıklar olarak sadece tek tek varlıklardan söz edilebileceğini belirtir (*Der'ü te'ârûzî'l-'aql ve'n-naql*, IX, 105-106; X, 191-192).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "Küllî" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1257-1263; Aristoteles [Aristo], *Metafizik* (trc. Ahmet Arslan), İstanbul 1996, s. 173, 357, 371; Kindî, *Felsefî Risâleler* (trc. Mahmut Kaya), İstanbul 1994, s. 8, 23-24; Fârâbî, *Kitâbü'l-Hurûf* (nşr. Muhsin Mehdî), Beyrut 1990, s. 139; İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbîhât* (nşr. Süleyman Dûnyâ), Beyrut 1413/1992, I, 149; a.mlf., *eş-Şifâ' el-Manţık* (2): *el-Ma'külât*, I, 24; a.mlf., a.e. (5): *el-Burhân*, III, 144-145; Gazzâlî, *Mi'yârü'l-İlm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Endelüs), s. 43-45, 244-245; İbn Teymiyye, *Der'ü te'ârûzî'l-'aql ve'n-naql* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1981, IX, 105-106; X, 191-192; Ahmed Cevdet Paşa, *Mi'yâr-ı Sedâd* (haz. Kudret Büyükoçkun, *Mantık Metinleri* içinde), İstanbul 1998, II, 14-15; F. E. Peters, *Greek Philosophical Terms*, New York 1967, s. 100-101.

ÖMER MAHİR ALPER

KÜLLÎ KAİDE

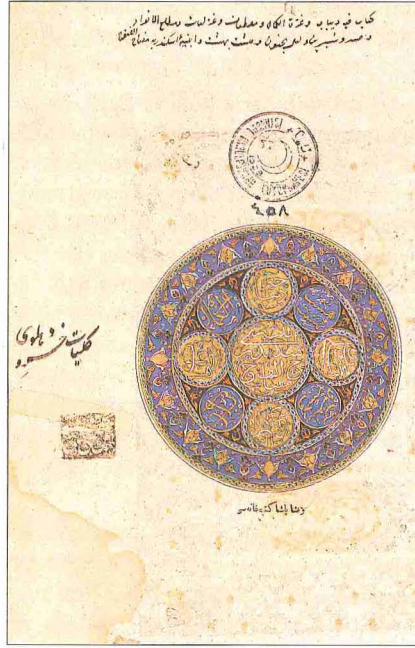
(bk. KAİDE).

KÜLLİYAT

(کلیات)

Bir kişiye ait eserlerin veya belli bir konudaki çalışmaların yer aldığı derleme.

Sözlükte "bir şeyin bütünü, tamamı" anlamına gelen Arapça küll kelimesine nisbet eki getirilerek türetilen küllînin çoğul şeklidir. Kelime, mantık ve felsefe varlık ve lafızlardan daha kapsamlı olanları ifade eden terim anlamından başka (bk. BEŞ KÜLLÎ; KÜLLÎ) Fars edebiyatında ve muhtemelen buradan alınarak Türk edebiyatında "belli konulardaki eserlerin veya bir şahsa ait çalışmaların bir araya getirilmesiyle oluşan derleme" anlamında kullanılmıştır. Külliyyat bu anlamını, bazı klasik örneklerin varlığı yanında daha çok basılı eserlerin yaygınlaşmasıyla birlikte XIX. yüzyılda kazanmış görünmektedir. Arapça'da bu gibi derle-

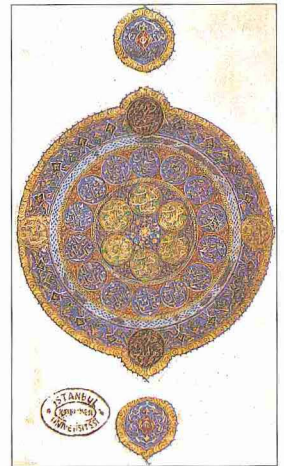
Külliyât-ı Hüsrev-i Dihlevî'nin unvan sayfası (İÜ Ktp., FY, nr. 458)

meleri ifade için külliyyat yerine *mecmû* veya *mecmûa* kelimeleri kullanılmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1605-1607; Serkîs, II, 122-124; Brockelmann, III, 957-958). İbn Rüşd'un *el-Külliyât fi't-tıb*, Kalesâdî'nin *el-Külliyât fi'l-ferâ'iz* ve İbn Gâzî'nin *Külliyât fi'l-fıkh*'i gibi bir kısım eserler, derleme niteliğinde olmalarından dolayı değil genel ve kapsamlı konuları içermeleri sebebiyle bu adı almışlardır. Ebû'l-Bekâ el-Kelevî'nin *el-Külliyât* isimli terimler sözlüğü ise teknik bir özelliğinden dolayı bu şekilde adlandırılmıştır. Son dönemlerde bir yazarın eserlerini toplayan neşirler için Arapça'da daha çok "el-a'mâlû'l-kâmile" (bütün eserler, toplu eserler) tabiri kullanılır olmuştur.

Fars edebiyatında şair ve yazarların şiir ve nesirlerinin külliyyat adıyla derlenmesine sıkça rastlanır. Külliyyat bazan sadece şiirleri, bazan da hem şiir hem nesir türü eserleri içerir. Bir müellifin bizzat kendi eserlerinden oluşturduğu külliyyatlar da olmakla birlikte genellikle vefatından sonra ailesi, öğrencileri veya bir yayıncı tarafından eserleri külliyyat haline getirilir. Son yıllarda bir konu üzerinde yazılan eserler külliyyat adı altında toplandığı gibi bir ilim dalına ait kapsamlı çalışmalar da külliyyat adıyla yayımlanmaktadır.

Fars edebiyatında şiir külliyyatı bulunanlar arasında VI. (XII.) yüzyılda Enverî, Hâkânî-i Şîrvânî, Senâî ve Attâr; VII. (XIII.) yüzyılda Evhadüddîn-i Kirmânî, Sa'dî-i Şîrâzî, Nizâmî-i Gencevî; VIII. (XIV.) yüzyılda İbn Yemîn, Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Hâcû-yi Kirmânî, Selmân-ı Sâvecî, Ubeyd-i Zâkânî; IX. (XV.) yüzyılda Kâsım-ı Envâr; X. (XVI.) yüzyılda Ehli-i Şîrâzî, Şerefi-i Kazvinî, Örfî-i Şîrâzî, Muhteşem-i Kâşânî; XI. (XVII.) yüzyılda Sâib-i Tebrîzî, Zülâfî, Sâlik-i Yezdî; XII. (XVIII.) yüzyılda Bîdil, Eşref-i Mâzenderânî, Te'sîr-i Tebrîzî; XIII. (XIX.) yüzyılda Sâlik-i Kâşânî, Şihâb-ı Tûrşîzî, Sabâ-i Kâşânî; XIV. (XX.) yüzyılda Sehâ-i Şîrâzî örnek olarak sayılabilir (bu eserlerin ve diğer külliyyatların nüshaları için bk. Münzevî, III, 1845-1900). Nizâmî-i Gencevî (Tahran 1335 hş.), Ubeyd-i Zâkânî (Tahran 1331, 1337, 1351 hş.), Emîr Hüsrev-i Dihlevî (Lahor 1972), Sa'dî-i Şîrâzî (Tahran 1317), Bîdil (Bombay 1299, 1303), Sâib-i Tebrîzî (Tahran 1336 hş.), Kâsım-ı Envâr (Tahran 1337 hş.), Muhteşem-i Kâşânî (Bombay 1304), Şems-i Tebrîzî (Tahran 1363 hş.), Feyz-i Kâşânî (Tahran 1372 hş.), İkbâl (Tahran 1343 hş.), Tâlib-i Âmûlî (Tahran 1346 hş.) ve Ni'metullah-ı Velî'nin (Tahran 1352 hş.) külliyyatları yayımlanmış külliyyatlardan bazılarıdır (diğerleri için bk. Hânâbâ, IV, 4109-4123).

Kâsım-ı Envâr, Abdurrahman-ı Câmî, Pîr Cemâlî, Celâl Erdistânî, İbn Yemîn-i Tuğrâî, Te'sîr-i Tebrîzî hem nazım hem nesir türü eserleri bir külliyyatta toplanan müellifler arasında zikredilebilir. Bir yazarın bir dilde yazdığı eserler derlenerek de külliyyat oluşturulabilir. Buna *Külliyât-ı Âşâr-ı Pârsî-yi 'Ömer Hayyâm* (Tahran 1338 hş.) ve *Külliyât-ı Eş'âr ü Âşâr-ı Fârsî-yi Şeyh Bahâ'î* (haz. Gulâm Hüseyin-i Cevâhîrî, Tahran 1336, 1341 hş.) örnek verilebilir.

Külliyât-ı Sa'dî'nin unvan sayfası (İÜ Ktp., FY, nr. 1412)

Bir konu veya bilim dalına dair kapsamlı bilgilerin yer aldığı külliyyatlara örnek olarak da *Külliyyât-ı Coğrafyâ-yi İrân* (Tahrân 1350 hş.), *Külliyyât-ı Hukûk* (Tahrân 1347 hş.), *Külliyyât-ı Hukûk-ı İslâmî* (Tahrân 1336 hş.), *Külliyyât-ı Târih-i Temeddün-i Cedîd* (Tahrân 1325 hş.), *Külliyyât-ı Târih-i 'Umûmî* (Tahrân 1349 hş.), *Külliyyât-ı Sebksînâsî* (Tahrân 1374) ve *Külliyyât-ı Felsefe-i İslâm* (Tahrân 1983) anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1605-1607; Serkis, *Mu'cem*, II, 122-124; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 957-958; Münzevi, *Fihrist*, III, 1845-1900; Hân-bâbâ, *Fihrist*, IV, 4109-4123; *Ferheng-i Fâr-sî*, III, 3046; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), XI, 16329.

RIZA KURTULUŞ

Türk Edebiyatı. Külliyyat kavramı, öncelikle eski şairlerin divanları ile diğer bazı eserlerini tek ciltte toplayan matbu kitapların adında görülmektedir. Bunlardan bilinen en eskisi, XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren birkaç defa basılan *Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*'dir (İpekten-İsen, s. 31-34). Bu eserin değişik baskılarında Fuzûlî'nin Türkçe divanı yanında *Şikâyet-nâme* olarak şöhret bulan mektubu ile *Beng ü Bâde* ve *Leylâ vü Mecnûn* mesnevileri de yer almaktadır. Şairlerin şiirlerini veya divanlarıyla beraber birden fazla eserlerini bir araya toplayan külliyyatlar arasında *Külliyyât-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî* (İstanbul 1287), *Külliyyât-ı Hazret-i Hüdâyî* (İstanbul 1287, 1340 h./1338 r.), *Nedim Divanı Külliyyâtı* (İstanbul 1340 h./1338 r.), *Külliyyât-ı Ziyâ Paşa* (İstanbul 1342/1924), *Şair Eşref Külliyyâtı* (İstanbul 1928), *Külliyyât-ı Dîvân-i Kabûlî* (İstanbul 1948), *Külliyyât-ı Dîvân-ı Mevlânâ Hâmîdî* (İstanbul 1949), *Ali Şîr Nevâî Külliyyâtı* (İstanbul 1965), *Külliyyât Merzifonlu Mehmet Hilmi* (İstanbul 1984), *Külliyyât-ı Şemsî* (İstanbul 1990), *Haşmet Külliyyâtı* (Sivas 1994), *Halikarnaslı Bohem Neyzen Tevfik Külliyyâtı* (İstanbul 2000) gibi yayınlar bulunmaktadır. Modern dönem şairlerinin "toplu şiirler" adı altında ve tek cilt halinde basılan kitapları da bu kategori içinde değerlendirilebilir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı alanlarda külliyyat adı altında yayımlanmış eserlere rastlanmaktadır. Bunların en eskilerinden biri, "Külliyyât-ı İmam Ali" serisinin ilk kitabının birinci kısmını oluşturan *Tercüme-i Sad Kelime*'dir (İs-

tanbul 1286). 1888'den itibaren Erkân-ı Harbiye Mektebi'nin ders kitapları olarak aralarında Ferik Ahmed Muhtar Paşa'nın *Külliyyât-ı Fenn-i Esliha* (İstanbul I, 1306; II, 1314), *Rehber-i Muzafferiyât-ı Bahriyye* (İstanbul 1316) gibi eserlerinin de bulunduğu, önce "Külliyyât-ı Ulûm ve Fünûn-ı Harbiyye", ardından "Erkân-ı Harbiyye Külliyyâtı" (1920) adı altında seri halde çok sayıda kitap neşredilmiştir.

Dil ve hukuk gibi alanlarda kurallarla meseleleri topluca ele alan ve yorumlayan külliyyat başlıklı eserler arasında Mehmed Rifat Manastırlı'nın *Külliyyât-ı Kavâid-i Osmâniyye*'si (İstanbul 1303), Halil Rifat'ın *Külliyyât-ı Şerh-i Cezâ'sı* (İstanbul 1303, 1312), M. Rifat Gelibolulu ve Ahmed Müşfik'in *Külliyyât-ı Kavânin ve Muharrerâtı* (İstanbul 1310), *Külliyyât-ı Mükâleme-i Elsine* (İstanbul 1311), M. H. Nâci'nin (Nâci Kasım) *Külliyyât-ı Mükâleme-i Elsine-i Şarkîyye ve Garbîyye*'si (İstanbul 1315), Hâlis Eşref'in *Külliyyât-ı Şerh-i Kânûn-ı Arâzî*'si (İstanbul 1315), Reşid'in *Külliyyât-ı Kavâid-i Lisân-ı Osmânî*'si (İstanbul 1317), Âdil'in *Külliyyât-ı Rehber-i Vezâif*'i (İstanbul 1329), Muammer İzzet'in *Külliyyât-ı Hukûk'u* (İstanbul 1341), Ferit H. Saymen'in *Türk İctihatlar Külliyyâtı* (İstanbul 1954), Hayri Ertürk ve Tarık Doğruer'in *Temyiz Mahkemesi Tevhid-i İctihat Külliyyâtı* (Ankara 1960), Ahmet Akgündüz'ün *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı* (Diyarbakır 1986) gibi yayınlar bulunmaktadır.

Ahmed Selâhaddin'in *Berlin Kongresinin Diploması Tarihine Bir Nazar* ile (İstanbul 1327), Türkçe'ye çevirip bir araya getirdiği bir kısım Batılı siyaset bilimcilerin makalelerinden oluşan *Tetebbuât-ı Siyâsiyye* (İstanbul 1327) adlı eserleri *Külliyyât-ı Hukuk ve Siyâsiyyât*, Manastırlı İsmâil Hakkı'nın, aralarında Dozy'nin *Târih-i İslâmîyye* adıyla Türkçe'ye çevrilen eserindeki çarpık fikirlerine karşı ilmi müdafaalarını içeren *Hak ve Hakkat*'inin de bulunduğu makaleleri (İstanbul 1329) *Külliyyât-ı İsmâil Hakkı*, Mûsâ Kâzım'ın dinî ve sosyal içerikli makaleleri *Külliyyât-ı Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım* (İstanbul 1336), İsmail Hakkı Tevfik'in *Kımer Adaları* (Dersaadet 1339) adlı çalışması "Afrika'da Âlem-i İslâm Külliyyâtı'ndan", İsmail Hami Danişmend'in *Fetva Mecmualarına Göre İslam Fıkıhı'nın Millî Kıymeti* (İstanbul 1956) adlı eseri "Türkiyat ve İslâmiyat Tetkikleri

Külliyyatı", Muhammed Hamîdullah'ın makaleleri *Makaleler Külliyyâtı* (İstanbul 1962) adı altında kitap haline getirilmiş tir.

Fâik Reşad'ın, benzerlerine göre oldukça geniş olmasından dolayı *Külliyyât-ı Letâif* (İstanbul 1328) adıyla yayımladığını belirttiği latifeler kitabı ile *Hâfız M. Zekâi Dede Efendi Külliyyâtı* (I-III, İstanbul 1941-1943), Nihal Atsız'ın Osmanlı tarihinin ana kaynakları olan eserler külliyyatı olarak neşretmeye başladığı *Osmanlı Tarihleri I* (İstanbul 1949) ve Talat Koçyiğit'in *Hadis Külliyyatı* adlı eseri (İstanbul 1983) külliyyat adı altında yapılan yayınlara farklı örneklerdir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi İstanbul'un nüfus, eğitim, inşaat, sanayi, adalet, kültür, tarım, sağlık, ulaştırma vb. konuları hakkında arşiv belgelerini içeren, geniş çaplı bir külliyyat oluşturmak üzere Ahmet Kala'nın yönetiminde 1997'den itibaren dizi halinde "İstanbul Külliyyâtı"nın yayımını başlatmıştır.

Dinî-tasavvufî konularda *İbn Teymiyye Külliyyatı* ile (I-VII, İstanbul 1986-1997) geniş toplum kesimlerinde benimsenmiş bazı öncü kişilerin yazılarını veya sohbetlerini bir araya getiren "Risâle-i Nûr Külliyyâtı", "Ramazanoğlu Mahmud Sami Külliyyâtı" gibi külliyyatlar da bulunmaktadır.

Türkçe'de külliyyat kavramı daha çok bir kişinin toplu eserlerinden oluşan edebiyat alanındaki seri yayınlar için kullanılmıştır. Bu anlamda külliyyat yayımcılığının II. Meşrutiyet'ten sonra şekillenmeye başladığı görülmektedir. Ahmed Râsim'in "Külliyyât-ı Sa'y ve Tahrîr" başlığıyla *Makâlât ve Musâhabât*'ı ile (I-II, İstanbul 1325) *Menâkıb-ı İslâm*'ı (I-II, İstanbul 1325-1326) yayımlanmıştır. Aynı yıllarda Nâmık Kemal'in eserlerinin, oğlu Ali Ekrem öncülüğünde "Külliyyât-ı Kemâl" adı altında ilk tertipte on sekiz kitap olmak üzere neşredileceği *Külliyyât-ı Kemâl Tab' Olunuyor* (İstanbul 1326) adlı bir kitapla haber verilmiş ve yayıma geçilmiştir. Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi de "Külliyyât-ı Âsar" başlığıyla Abdülhak Hâmîd'in eserlerini bir dizi halinde neşretmeye başlamıştır (1334).

Yeni harfler döneminde başlatılan külliyyat yayınları arasında "Halk Piyesleri" başlığı altında Musahibzâde Celâl'in oyunlarının toplu basımı (1936), Muallim Ahmet Halit Kitabevi'nin "Ömer Seyfettin Külli-